

VANTAAN PORVARINLAHDEN KALKKIUNIN ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET 2002

V.-P. Suhonen

Museovirasto, rakennushistorian osasto

Tiivistelmä

Koska yksi Porvarinlahden Vantaan kaupungin puoleisella pohjoisrannalla sijaitsevista kalkkiuuneista on jäämässä Vuosaaren sataman rautatien alle, suoritettiin paikalla vuoden 2002 loppukesällä muinaismuistolain edellyttämät pelastuskaivaukset. Tutkimuksella pyrittiin saamaan tietoa kalkkiuunin rakenteista ja käyttöhistoriasta.

Kalkkiuuni on saanut pyöreän ulkoasunsa, kun rinteeseen kaivetun pohjakaavaltaan u:n muotoisen kuopan reunan ympärille on rakennettu kylmämuurauksella harmaa- ja kalkkivilohkareista noin 2 metriä leveä muuri. Kalkkiuunin eteläpuoleisen muurin päällä havaittiin tulipesän suuaukon holvatusta yläosasta sortuneita kiviä. Etelämuurin sisäisivulla on mahdollisesti ollut tiiliseinä ja ulkoreunalla täytemaavalli.

Tutkittu kalkkiuuni on ns. maauuni. Uuni ajoittuu tyyppinsä ja historiallisten lähteiden perusteella 1700-luvun alun ja 1800-luvun ensimmäisten vuosikymmenten väliseen aikaan. Uuni saattaa liittyä joko Suomenlinnan rakentamiseen tai Helsingin vuoden 1808 palon jälkeiseen uudelleenrakentamiseen.

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT	3
1. JOHDANTO	4
2. HISTORIALLINEN TAUSTA	4
3. TUTKIMUSMENETELMÄT	6
4. KALKKIUUNI.....	7
4.1. KAIVAUSSALUEET (8 M ²).....	7
4.2. KAIVAUSSHAVAINNOT.....	8
4.2.1. Itä-länsisuuntainen koeoja	8
4.2.2. Pohjois-eteläsuuntainen koeoja	11
4.2.3. Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatke	13
4.3. TULOKSET.....	15
5. KELLARI 1	18
5.1. KAIVAUSSALUEET (8 M ²).....	19
5.2. KAIVAUSSHAVAINNOT.....	19
5.2.1. Maavallin länsipuoli (6 m ²)	20
5.2.2. Sisäosa (2 m ²)	21
5.3. TULOKSET.....	21
6. RAKENNUS 1.....	22
6.1. KAIVAUSSALUE (1 M ²).....	22
6.2. KAIVAUSSHAVAINNOT.....	22
6.3. TULOKSET.....	22
7. YHTEENVETO	23
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	25

Liitteet

- Liite 1. Peruskarttaote.
- Liite 2. Yleiskartta Porvarinlahden teollisuushistoriallisista jäännöksistä.
- Liite 3. Yleiskartta kaivausalueesta.
- Liite 4. Mustavalkokuvalettelö.
- Liite 5. Diakuvalettelö.
- Liite 6. Löytöluettelö.
- Liite 7. Porvarinlahden ympäristön kartoituksessa löytyneet aiemmin tuntemattomat kohteet.
- Liite 8. Kalkkiuuni 1. Rakenteet (reunamuuri ja pohjan kivi, tiili- ja puurakenteet). Mk 1: 38
- Liite 9. Kalkkiuuni 1. Itä-länsisuuntainen koeoja, turpeenalainen kerros, reunamuurin sortunut yläosa. Mk 1: 20.
- Liite 10. Kalkkiuuni 1. Itä-länsisuuntainen koeoja, profiili etelästä. Mk 1: 20.
- Liite 11. Kalkkiuuni 1. Itä-länsisuuntainen koeoja, profiili pohjoisesta. Mk 1: 20.
- Liite 12. Kalkkiuuni 1. Pohjois-eteläsuuntainen koeoja, profiili idästä. Mk 1: 20.
- Liite 13. Kalkkiuuni 1. Pohjois-eteläsuuntainen koeoja, profiili lännestä. Mk 1: 20.
- Liite 14. Kalkkiuuni 1. Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatke, profiili lännestä. Mk 1: 20.
- Liite 15. Kalkkiuuni 1. Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatke, etelämuurin pohjoisena. Mk 1: 20.
- Liite 16. Kellari 1. Maavallin länsipuoli, taso 1. Mk 1: 20.
- Liite 17. Kellari 1. Maavallin länsipuoli, taso 2. Mk 1: 20.
- Liite 18. Kellari 1. Päätykiveyksen profiili. Mk 1: 20.
- Liite 19. Kellari 1. Leikkauksen profiilit etelästä ja lännestä. Mk 1: 20.
- Liite 20. Kellari 1. Sisäosa, profiilit etelästä ja idästä. Mk 1: 20.
- Liite 21. Rakennus 1. Koeoja, kivijalan profiili lännestä ja koeojan profiili etelästä. 1:20.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta:	Vantaa
Kylä:	Länsisalmi
Kohteen laji:	Kalkkiuuni, kalkkilouhos, torpan paikka.
Ajoitus:	1700-luvun puoliväli - 1800-luku.
Peruskartta:	Östersundom 2043 07
Koordinaatit:	x = 6680761, y=2564531 (keskipiste, KKJ)
Tutkimuksen laatu:	Kalkkiuunin dokumentointi ja kaivaus; Porvarinlahden teollisuushistoriallisten kohteiden kartoitus.
Tutkimuslaitos:	Museovirasto, rakennushistorian osasto.
Kenttätyöaika:	19.8.-27.9.2002.
Rahoittaja ja kustannukset:	Ratahallinto ja Tielaitoksen Uudenmaan piiri, kustannusarvio Porvarinlahti + Västersundom 43 000 EUR.
Tutkimushistoria:	Peltonen, Karim 1996: tarkastuskäynti. Niukkanen, Marianna 2002: Vuosaaren satamahankkeeseen liittyvä katselmus.
Diapositiivit:	MV/RHO 125241: 1-160.
Mustavalkonegatiivit:	MV/RHO 125242: 1-170.
Löydöt:	Porvarinlahti KM 2002089: 1-90.
Alkuperäinen raportti:	Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

1. JOHDANTO

Porvarinlahdelle syksyllä 1996 tehdyn tarkastuskäynnin yhteydessä havaittiin, että yksi pohjoisrannan kalkkilouhosten viereisellä rinteellä sijaitsevista kalkkiuuneista on jäämässä Vuosaaren sataman rautatien alle¹.

Muinaismuistolain (295/1963) edellyttämät kalkkiuunin arkeologiset tutkimukset suoritettiin Museoviraston rakennushistorian osaston toimesta 19.8.-13.9. 2002. Kenttätöiden rahoitus tuli Ratahallinnolta ja Tielaitoksen Uudenmaan piiriltä. Tutkimuksia johti V.-P. Suhonen. Apulaistutkijana oli Donald Lillqvist. Tutkimusavustajina toimivat Andreas Koivisto ja Riina Mäki. Jälkityövaiheessa mittausaineiston käsittelyyn osallistui apulaistutkija Päivi Hakanpää.

Vuoden 2002 aikana Länsisalmen Gubbackan alueella suoritetuista arkeologisista tutkimuksista on tehty erillinen raportti.

2. HISTORIALLINEN TAUSTA

Porvarinlahden kalkkiuuneihin suoraan liittyviä asiakirjoja ei ole säilynyt. Ratkaisevan lähdemateriaalin puutteesta huolimatta vaikuttaa todennäköiseltä, että alueen kalkkiuunit sijoittuisivat 1700-luvun keskivaiheen

---

¹ Peltonen 1996.

ja 1800-luvun alun välille. Vuosaaren seudulta louhittiin kyseisenä ajanjaksona runsaasti kalkkikiveä Suomenlinnan rakennustöitä varten². Lisäksi tiedetään, että Porvarinlahden rannat omistanut Westerkullan kartano oli aktiivisesti mukana kalkkiliiketoiminnassa. Kartanonherra majuri Erik Armfelt perusti 1760-luvulla Porvarinlahden suun edustalla sijaitsevalle Kalkholmenille kalkkiuuneja³. Vuonna 1770 annettiin kalastajien vaatimuksesta määräys, ettei Westerkullan kalkkikaivoksella saa suorittaa räjäytyksiä huhti-, touko- ja kesäkuussa⁴. Vuosina 1791-1818 Westerkullaa hallinnee Gabriel August Hagelbergin aikana toimitettiin kartanon mailla valmistettua kalkkia Helsingin lisäksi Tukholmaan, Haminaan ja Viipuriin⁵.

Porvarinlahden kalkkivivarantojen hyödyntämisen kukoistuskausi oli lyhyt. Kalkkilouhokset jäivät käytöstä ennen vuotta 1854⁶. Vuodelta 1904 peräisin olevan tiedon mukaan louhokset on mahdollisesti hylätty jo 1830-luvulla⁷.

MV/RHO dia 125241: 160

Kuva 1: Kalkkiuuni Porvarinlahden etelärannalla.

Valok. V.-P. Suhonen

² Ericsson 1939, s. 346, 364; Saltikoff et al. 1994, s. 45.

³ Kuisma 1991, s. 289; Kuokkanen 1981, s. 148-149; PK 1951, s. 15.

⁴ Kuisma 1991, s. 212.

⁵ Kuisma 1991, s. 289; Kuokkanen 1981, s. 148-149; PK 1951, s. 15.

⁶ Holmberg 1854, s. 6.

⁷ Eskola et al. 1919, s. 18.

3. TUTKIMUSMENETELMÄT

Kansanomaisten kalkkiuunien arkeologinen tutkimushistoria on Suomessa varsin lyhyt. Ennen Porvarinlahden tutkimuksia arkeologit ovat kaivaneet kalkkiuuneja vain Vimpelissä 1990-luvun puolivälissä⁸. Syynä tilanteeseen lienee usko, että vanhat kalkkipolttomenetelmät tunnettaisiin historiallisten ja kansatieteellisten lähteiden perusteella tarpeeksi hyvin. Käsitys on osittain väärä. Mitä kauemmaksi nykypäivästä mennään taaksepäin, sitä vähemmän riittävän yksityiskohtaista tietoa on. Loppujen lopuksi arkeologia on ainoa keino selvittää kalkkipolton alueellisia ja kronologisia erityispiirteitä. Tutkimusmenetelmät on kuitenkin valittava olemassa olevan lähdemateriaalin perusteella. Toisinaan tarvittavat lisätiedot voidaan hankkia muutamalla pienellä koekuopalla.

Porvarinlahden kalkkiuunin tutkimusta varten muodostetun koordinaatiston akselien suunnat valittiin siten, että sektorikaivausmenetelmää voitiin käyttää. Uunikuopan silmämääräisesti valitulle keskipisteelle annettiin arvo 200/400. X-akselin arvot kasvoivat pohjoiseen ja y-akselin arvot itään. Samaa koordinaatistoa hyödynnettiin myös kalkkiuunin lähiympäristöön avatuilla kaivausalueilla. Korkeusmittauksissa käytettiin valtakunnalliseen koordinaatistoon sidottuja kiintopisteitä. Yleiskartoitus suoritettiin takymetrillä. Mittausaineisto liitettiin digitaalisessa muodossa olleille pohjakartoille.

Kaivauksessa käytettiin työvälineinä lapioita ja lastoja. Havainnot dokumentoitiin piirtämällä taso- ja profiilikarttoja sekä valokuvaamalla dia- ja mustavalkofilmille. Löydöt otettiin talteen ruuduittain ja kerroksittain. Tärkeimmistä löydöistä mitattiin tarkat x-, y- ja z-koordinaatit.

---

⁸ Peltonen 1996.

Kaivausten lähtökohtana oli, että maat poistetaan luonnollisina kerroksina. Kalkkiuunin rakenteiden luonteen vuoksi periaatetta ei aina voitu noudattaa. Kivimuurien sortuneita ja hajonneita osia poistettaessa täytyi dokumentoida välitasoja, sillä ei ollut varmuutta onko rakennetta säilynyt ehjänä. Kaikki kivirakenteet purettiin lopuksi kokonaan, jotta saataisiin selville miten ne oli perustettu. Samalla pyrittiin löytämään merkkejä vanhemmasta rakennustoiminnasta.

4. KALKKIUUNI

Tutkittu kalkkiuuni sijaitsee Porvarinlahden pohjoisrannan kalkkivilouhosten viereisellä loivalla rinteellä. Ympärillä on umpeen kasvanutta lehtimetsää. Kymmenen metrin päässä idässä on pelto. Kalkkiuuni näkyy maastossa pohjakaavaltaan pyöreänä maavallin ympäröimänä kuoppana. Kalkkiuunin pitkittäisakseli on 12 metriä ja poikittäisakseli 10 metriä. Vallin leveys vaihtelee kahdesta metristä neljään metriin. Uunikuopan syvyys on noin kaksi metriä.

4.1. Kaivausalueet (8 m²)

Tutkimukset aloitettiin avaamalla kalkkiuunin koillissektoriin x- ja y-akselin suuntaiset 0,6 metriä leveät koeojat. Koeojat leikkasivat toisensa kalkkiuunin keskiosassa ruudussa 200/400. Neljä metriä pitkä pohjois-eteläsuuntainen koeoja jatkui ruutuun 203/400 saakka. Viisi metriä pitkä itä-länsisuuntainen koeoja ulottui ruutuun 200/404 asti.

Kuva 2: Kalkkiuunin koillissektorin koeojat.

Valok. V.-P. Suhonen

Kaivausten edetessä pidennettiin y-akselinsuuntaista koeojaa kalkkiuunin luoteissektoriin ruudun 200/399 puolelle. Lisäksi kaakkoissektorin ruutuihin 194-197/400 avattiin x-akselinsuuntainen neljä metriä pitkä ja 0,6 metriä leveä koeoja. Tätä kaivausaluetta kutsuttiin pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatkeeksi.

4.2. Kaivaushavainnot

4.2.1. Itä-länsisuuntainen koeoja

Koillissektoriin avatulla itä-länsisuuntaisella koeojalla pyrittiin saamaan tietoa kalkkiuunin itäpuolen rakenteista. Tarkoituksena oli myös selvittää uunin käyttöhistoriaa.

Uunikuopan reunan kivimuuri

Kuva 3: Kalkkiuunin koillis sektorin itä-länsisuuntainen koeoja turpeen poiston jälkeen. Etualalla uunikuopan reunan kivimuurin yläosasta sortuneita kiviä.
Valok. V.-P. Suhonen

Uunikuopan reunalta tuli turpeen alta esille kalkinsekainen likamaa, jonka joukossa oli hiukan tiiltä. Väliltä 200/404 - 200/404,6 paljastui tumman ruskeaa likamaata ja lohkokiviä. Kaivauksen edetessä selvisi, että kivet olivat peräisin uunikuopan reunalla olleesta kivimuurista.

Uunikuopan reunalla olleen kalkinsekaisen likamaan alta paljastui noin 1,5-1,8 metriä paksun kivimuurin jäännös. Muuri erottui kalkkikivistä, nyrkinkokoisista harmaakivistä ja kalkinsekaisesta likamaasta koostuvana kerroksena. Muuri oli vahingoittunut pahoin kalkkiuunin polton ja purkamisen yhteydessä. Muurin alkuperäistä korkeutta ei voitu määrittää, sillä sen yläosa oli hajonnut. Säilyneen osan korkeus oli 0,6-0,7 metriä.

Kuva 4: Uunikuopan itäreunan kivimuurin eteläprofiilissa.

Valok. V.-P. Suhonen

Kivimuurin perustuksena oli sekä savea että täytemaata. Puhtaan hiekan päällä oli ensin tummaa hiilensekaista likamaata sitten erilaisia täytehiekkakerroksia ja kalkkia. Koeojan pohjoispuolella näkyi, että uunikuopan reunalla muurin alaosaan oli asetettu savea. Samalla kohtaa ojan eteläpuolella oli palanutta kalkinsekaista hiekkaa, jonka joukossa oli hiukan tiilimurskaa. Muurin ulkosivulle oli koottu muurin rakentamisen yhteydessä ruskeaa likamaata.

Uunikuopan seinän ja pohjan rakenteet

Ennen kaivausten aloittamista jouduttiin uunikuopan pohja puhdistamaan muualta tuodusta roskasta ja jätteestä.

Uunikuopan seinän kohdalla oli turpeen alla ensin palanutta kalkin- ja hiilensekaista hiekkaa, sitten tummaa hiilensekaista hiekkaa ja lopuksi puhdasta hiekkaa. Mitään merkkejä rakenteista ei havaittu. Sekä palanut kalkinsekainen hiekka että tumma hiilensekainen hiekka jatkuivat uunikuopan pohjan reunan päälle.

Kalkinsekaisen hiekan ja tumman hiilensekaisen hiekan poiston jälkeen pohjan reunalta tuli esille vaaleaa likamaata, jonka joukossa oli jonkin verran hiiltä ja kalkkia. Kyseisen kerroksen alta paljastui kuopan pohjan laidalle asetettuja isoja harmaakiviä. Kivien ympärillä oli tumman ruskeaa hiilensekaista hiekkaa. Kivien edessä oli uunin puolella hiiltyneitä puita. Harmaakivitason alapuolella oli ensin palanutta hiekkaa, sitten kova kalkki-/savikerros ja lopuksi puhdas hiekka.

Löydöt (KM 2002089: 67-73)

Uunikuopan pohjan hiiltyneiden puiden ympärillä ja alla olleesta hiilensekaisesta hiekasta löydettiin punasavikeramiikkaa, posliinia ja lasia. Löytöjen tuore ajoitus osoitti, ettei kyseessä voinut olla kalkkiuuniin kuulunut rakenne.

4.2.2. Pohjois-eteläsuuntainen koeoja

Koillissektoriin avatulla pohjois-eteläsuuntaisella koeojalla pyrittiin saamaan tietoa uunikuopan pohjoisreunan rakenteista. Tarkoituksena oli myös selvittää uunin käyttöhistoriaa.

Uunikuopan reunan kivimuuri

Uunikuopan reunalta (ruudut 202-203/400) paljastui turpeen alta punertavaa ja tumman ruskeaa likamaata. Niiden poiston jälkeen esille tuli noin 1,5 metriä paksun kivimuurin jäännös. Muuri erottui kalkkikivistä, kalkinsekaisesta likamaasta ja nyrkinkokoisista harmaakivistä koostuvana kerroksena. Muuri oli vahingoittunut pahoin kalkkiuunin polton ja purkamisen yhteydessä. Muurin

alkuperäistä korkeutta ei voitu määrittää, sillä sen yläosa oli hajonnut. Säilyneen osan korkeus oli 0,40 metriä.

MV/RHO dia 125241: 61

Kuva 5: Uunikuopan pohjoisreunan kivimuurin länsiprofiilissa. Valok. V.-P. Suhonen.

Kivimuurin perustuksena oli sekä ruskeaa likamaata että savea. Kerrosten järjestys oli päinvastainen koeojan itä- ja länsipuolella. Lännessä muuri oli perustettu ruskean likamaan päälle ja savea oli ainoastaan uunikuopan reunalla. Idässä muurin pohjalla oli savea ja ruskeaa likamaata oli vain uunikuopan reunalla.

Uunikuopan seinän ja pohjan rakenteet

Uunikuopan seinän kohdalla oli turpeen alla ensin palanutta tiilimurskan- ja kalkinsekaista likamaata, sitten tumman ruskeaa tiilimurskan- ja kalkinsekaista likamaata ja lopuksi vaaleaa tiilen- ja kalkinsekaista likamaata. Mitään merkkejä rakenteista ei havaittu. Tumman ruskea likamaa jatkui uunikuopan pohjan päälle.

Likamaakerrosten alta paljastui uunikuopan pohjan reunalle asetettu iso harmaakivi. Kiven ympärillä oli tumman ruskeaa hiilensekaista hiekkaa. Kiven edessä uunikuopan puolella oli hiiltynyt puu.

Löydöt (KM 2002089: 66)

Uunikuopan pohjanreunan hiiltyneen puun yhteydestä löytyi teollinen rautanaula. Näin ollen varmistui, ettei "puurakenne" kuulunut kalkkiuunin rakenteeseen.

4.2.3. Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatke

Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatkeella pyrittiin saamaan tietoa kalkkiuunin etelävallin rakenteista. Tarkoituksena oli myös selvittää uunin käyttöhistoriaa.

Uunikuopan reunan kivimuuri

Turpeen alta paljastui vallin sisäreunalta palanutta tiilimurskan ja kalkinsekaista likamaata, harjan kohdalta kalkinsekaista likamaata (seassa hiukan tiilimurskaa) ja ulkosivulta tummanruskeaa likamaata.

Kuva 6: Etelävallin kivimuurin sisäreuna. Edessä uunin sisäreuna. Valok. V.-P. Suhonen

Kaivausta jatkettaessa esille tuli kylmämuuratun noin kaksi metriä paksun harmaakivimuurin jäännös. Muuri oli vahingoittunut pahoin kalkkiuunin polton ja purkamisen yhteydessä. Muurin korkeus oli uunin sisäreunalla noin 0,35 metriä ja vallin keskivaiheilla noin 0,25 metriä. Muurin sisäsivun ylimmät kivet eivät olleet alkuperäisillä paikoillaan; kivien välissä oli sekä tyhjää tilaa että ylhäältä valunutta likamaata. Hajonneen rakenteen poiston jälkeen paljastui ehjä kivitaso. Näytti ilmeiseltä, että tulipesän suuaukon holvattu yläosa olisi tippunut alhaalla olleen kiveyksen päälle.

Muurin uuninpuoleisen reunan edustalla oli tiilirivi. Näytti mahdolliselta, että muurin sisäsivulla olisi alunperin ollut tiiliseinä. Koska rakenne oli tuhoutunut lähes täysin uunin polton ja purkamisen yhteydessä, ei sen luonteesta saatu kuitenkaan varmuutta.

Muurin uuninpuoleinen reuna oli perustettu tiilimurskansekaiselle hiekalle. Muurin keskiosan ja ulkosivun alle ja päälle oli kasattu rakennusvaiheessa ruskeaa likamaata. Muurin alapuolisen likamaan joukossa oli joitakin isoja kiviä ja tiiliä. Likamaakerroksen pohjalla oli savipatja, jonka yläosassa oli tiilistä ja

laakakivistä koostuva taso. Savi oli koottu puhtaasti hiekan päällä olleelle likamaalle.

MVR/RHO dia 125241: 86

Kuva 7: Etelämuurin keskiosan ja ulkosivun alla olleen likamaan pohjalta paljastuneen savipatjan yläosan tiili- ja lohkokivirakenne.

Valok. V.-P. Suhonen

Löydöt (KM 2002089: 1-64)

Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan jatkeen alueelta löytyi runsaasti nuorempaa esineistöä (mm. punasavikeramiikkaa, lasia, posliinia, seltteripullon osia). Lähes kaikki löydöt olivat kalkkiuuniin tuotua "roskaa". Ainoastaan etelämuurin keskiosan ja ulkosivun alla olleesta likamaasta löytynyt punasavikeramiikan pala (KM 2002089: 63) liittyi varmuudella kalkkiuunin rakenteisiin.

4.3. Tulokset

Kalkkiuuni oli saanut pyöreän ulkoasunsa, kun rinteeseen kaivetun pohjakaavaltaan u:n muotoisen kuopan ympärille oli rakennettu kylmämuurauksella harmaa- ja kalkkikivistä noin 2 metriä leveä muuri. Rinteen puoleisilla kolmella sivulla oli uunikuopan pohjan laidalle asetettu harmaakiviä. Etelämuurin kohdalla oli jäännöksiä sekä tulipesän suuaukosta että tiiliseinästä.

Etelämuuri oli perustettu savipatjan päälle kootulle maasta, tiilestä ja harmaakivistä koostuvalle kerrokselle. Saven yläosassa oli laakakivistä ja tiilistä koostuva taso. Täältä paikalta löytyi punasavikeramiikan pala.

Kalkkiuunin käyttöhistoriasta saatiin vähän varmaa tietoa. Uunikuopan pohjan harmaakivirakenne oli kuitenkin stratigrafian perusteella joko samanaikainen tai vanhempi kuin reunan kehämuuri. On siis mahdollista, että kalkkiuunia olisi käytetty kaksi kertaa.

Porvarinlahdella kaivettiin maaunityyppisen kalkkiuunin jäännöksiä. Ulrik Rudenschöldin mukaan kalkkiuunit tulivat Uudellamaalla käyttöön vasta 1700-luvun alkupuolella⁹. Tutkitun kalkkiuunin liittyminen Suomenlinnan rakentamiseen näyttää siten mahdolliselta. Toisaalta tiedot maakunnan alueella tapahtuneesta kansanomaisesta kalkkipoltosta ovat liian vähäiset varmojen päätelmien tekoon. Porvarinlahden kalkkiuuni voi hyvin kuulua myös 1800-luvulle.

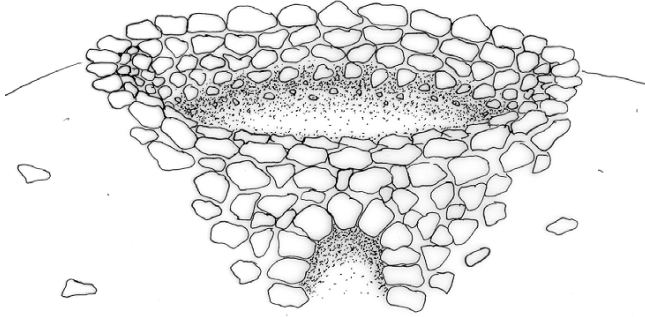
Jotta Porvarinlahden maauniin liittyvä problematiikka tulisi paremmin ymmärretyksi, on syytä kertoa jonkin verran kalkkipoltosta maauneissa.

Ennen kalkkipolttoa louhittiin kalkkikiveä ja hankittiin polttopuita. Maaunin rakentaminen aloitettiin kaivamalla jyrkkään rinteeseen u:n muotoinen kuoppa. Kolme rinteen puoleista sivua vuorattiin kuumuutta kestäväillä kivillä. Uunin pohjalle rakennettiin kivistä holvattu tulipesä. Kuopan avoin etuseinä tehtiin kivistä ja tiivistettiin joko savella tai kalkkilaastilla. Viimeiseksi uunikuoppa täytettiin kalkkikivillä ja peitettiin kalkkikivisoralla, kivillä tai savella.¹⁰

---

⁹ Rudenschöld 1738-1741, s. 63.

¹⁰ Talve 1965, s. 46-49.

Piirros 1: Maauuni ennen täyttöä.

Piirtäjä: Riina Mäki

Valmistelutöiden päättymisen jälkeen tulipesään ladottiin pitkiä puurunkoja ja kalkkiuuni sytytettiin palamaan. Poltto kesti uunin koosta ja muista olosuhteista riippuen viidestä vuorokaudesta jopa kuukauteen. Polttamisen yhteydessä suoritettiin kaksi kolme kertaa vuorokaudessa tulipesän tyhjentäminen tuhkasta ja hiilestä. Lisäksi koko ajan oli valvottava, ettei tuli pääse katon läpi. Kun uuni oli palanut loppuun, se jätettiin jäähtymään muutamaksi vuorokaudeksi. Lopuksi kalkkikivi lapioitiin uunin edessä olevalle tantereelle, puhdistettiin epäpuhtaista kivistä, sammutettiin vedellä, seulottiin ja kuljetettiin kalkkilatoon.¹¹

Kuten selostuksesta käy ilmi, kalkinpolton jäännökset eivät rajoitu pelkästään itse kalkkiuuniin. Jossain lähellä ovat kalkkilouhokset, työntekijöiden asuinpaikat, kalkkiladot jne. Pelkän kalkkiuunin tutkiminen ei anna tarpeeksi tietoa "työpaikan" luonteesta. On pakko kääntää katse uunista pois päin. Porvarinlahden kenttätöiden yhteydessä käytettiin runsaasti aikaa ympäristön kartoitukseen. Vaikka tällä kertaa kaivaustutkimusten laajuus oli rajallinen, osoittautui kokonaisvaltainen ajattelutapa hyväksi lähtökohdaksi. Alueelta

---

¹¹ Talve 1965, s. 49-52.

löydettiin useita aiemmin tuntemattomia kalkkilouhoksia, kalkkiuuneja ja talonpohjia (Ks. liite 7).

5. KELLARI 1¹²

MV/RHO dia 125241: 106

---

¹² Numero liittyy yleiskarttaan (ks. liite 2)

Kuva 8: Puuston raivauksen jälkeen esille tullut maavalli.
Valok. V.-P. Suhonen

Puuston raivauksen yhteydessä huomattiin, että kalkkiuuni 1:n itäpuolella on pohjakaavaltaan u:n muotoinen maavalli. Rakenteen pitkittäisleikkaus on 8 metriä ja poikittäisleikkaus 6 metriä. Vallin leveys vaihtelee yhdestä kahteen metriin.

5.1. Kaivausalueet (8 m²)

Koska maavalli tulee tuhoutumaan satamaradan rakennustöissä, avattiin paikalle kaksi kaivausaluetta. Toinen vallin länsipuolelle (ruudut 197-198/412-414) ja toinen sisäsvulle (ruudut 199/415-416). Tutkimuksen päämääränä oli saada tietoa rakenteen funktiosta ja ajoituksesta.

5.2. Kaivaushavainnot

5.2.1. Maavallin länsipuoli (6 m²)

Maavallin länsipuolelle avatulla kaivausalueella pyrittiin hankkimaan tietoa seinän rakenteista.

Kaivausalueelta tuli turpeen poiston jälkeen esille multaa ja humusta (taso 1). Maan seassa oli hiukan tiilimurskaa. Vallin eteläpäädyssä oli erikokoista harmaakivistä ilman mitään erityistä järjestystä noudattaen kylmämuurattu seinä.

Kaivausta jatkettiin tekemällä maavalliin leikkaus siten, että puolet rakenteesta jätettiin ehjäksi ja toinen puoli kaivettiin kokonaan pois (taso 2). Valli koostui erilaisista täytemaakerroksista. Vallin eteläpäädyn länsikulmaan oli asetettu tiiliä. Tiilien välissä ei ollut laastia, ainoastaan tummaa likamaata.

Kuva 9: Maavallin eteläpäädyn itäkulman tiilirakenne.

Valok. V.-P. Suhonen

Löydöt (KM 2002089: 74-76)

Ruudun 197/414 pintamaasta löytyi rautanaula, punasavikeramiikkaa ja lasia.

5.2.2. Sisäosa (2 m²)

Maavallin sisälle avatulla kaivausalueella pyrittiin hankkimaan tietoa sisäseinän ja lattian rakenteista. Lisäksi päämääränä oli saada talteen ajoituksesta ja funktiosta kertovia esinelöytöjä.

Kellarin sisäseinän yläosassa oli tiilimurskansekaista täyttemaata, keskivaiheilla vaaleaa likamaata ja alaosassa isoja harmaakivilohkareita. Lohkareiden välissä ei ollut laastia. Kivien alla oli ohut kerros ruskeaa likamaata. Kellarin lattia erottui erittäin kovana ja tiiviinä hiekkakerroksena, jonka seassa oli pieniä kiviä.

5.3. Tulokset

Maavalli koostui täyttemaasta. Vallin eteläpäädyssä ja sisäpuolella oli harmaakivirakenteita. Eteläpään länsikulmaan oli asetettu tiiliä.

Koska kaivausalueelta ei tullut esinelöytöjä, jäi rakenteen funktio ja ajoitus selvittämättä. Kyseessä lienee kuitenkin jonkinlainen kellari.

6. RAKENNUS 1¹³

6.1. Kaivausalue (1 m²)

Puuston raivauksen yhteydessä huomattiin, että kalkkiuuni 1:n itäpuolella on pohjakaavaltaan neliömäinen noin 5 x 5 metriä laaja matala kumpare. Paikalle avattiin kaivausten viimeisenä päivänä 2 metriä pitkä ja 0,5 metriä leveä koeoja. Päämääränä oli saada tietoa rakenteen luonteesta.

6.2. Kaivaushavainnot

Koeojan keskiosasta paljastui turpeen ja humuksen alta rakennuksen kivijalkaan kuulunut iso kivi. Kiven alaosan ympärillä ja alla oli tiilimurskansekaista täytehiekkaa. Tämän kerroksen pinnalla oli kalkkia ja alla likamaata. Likamaa oli puhtaan hiekan päällä.

Löydöt (KM 2002089: 77-90)

Turpeenalaisesta humuskerroksesta löytyi rautanaula, posliinia, lasia ja punasavikeramiikkaa. Löydöt eivät todennäköisesti liity rakennukseen.

6.3. Tulokset

Kaivausalue oli liian pieni rakenteen luonteen selvittämiseen. Kyseessä on kuitenkin varmasti pieni rakennus.

---

¹³ Numero liittyy yleiskarttaan (ks. liite 2)

7. YHTEENVETO

Helsingin Vuosaaren sataman maaliikenneyhteydet tulevat kulkemaan Porvarinlahden teollisuushistoriallisesti arvokkaan alueen lävitse. Koska yksi Porvarinlahden Vantaan kaupungin puoleisella pohjoisrannalla sijaitsevista kalkkiuuneista on jäämässä satamaradan alle, jouduttiin paikalla suorittamaan muinaismuistolain edellyttämät pelastuskaivaukset.

Porvarinlahden kalkkiuuneihin suoraan liittyviä asiakirjoja ei ole säilynyt. Ratkaisevan lähdemateriaalin puutteesta huolimatta näyttää todennäköiseltä, että kalkkiuunit sijoittuisivat 1700-luvun keskivaiheen ja 1800-luvun alun väliseen aikaan. Vuosaaren seudulta louhittiin tuolloin runsaasti kalkkikiveä Suomenlinnan rakennustöitä varten. Lisäksi tiedetään, että Porvarinlahden rannat omistanut Westerkullan kartano oli aktiivisesti mukana kalkkiliiketoiminnassa.

Tutkittu kalkkiuuni sijaitsee Porvarinlahden pohjoisrannan louhosten vierellä olevalla loivalla rinteellä. Kalkkiuuni näkyy maastossa pohjakaavaltaan pyöreänä maavallin ympäröimänä kuoppana. Arkeologisella kaivauksella pyrittiin saamaan tietoa kalkkiuunin rakenteista ja käyttöhistoriasta. Tarkoituksena oli myös hankkia kokemuksia siitä miten tällaista melko nuorta teollisuushistoriallista kohdetta kannattaa tutkia.

Kalkkiuunin tutkimukseen sovellettiin sektorikaivausmenetelmää. Koska lyhyessä ajassa oli saatava mahdollisimman paljon tietoa, tyydyttiin kokonaisten sektoreiden paljastamisen sijasta pelkästään uunin pitkittäis- ja poikittaisakselin suuntaisiin koeojiin. Lähtökohtana oli oletus, että pieni otos riittää antamaan tarpeeksi kattavan kuvan kalkkiuunin rakenteista. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että kapeiden ojien perusteella ei aina

voitu päätellä varmuudella mitä esille tulleiden eriasteisesti hajonneiden rakenteiden funktio oli ollut. Laajempien kaivausalueiden avaaminen olisi antanut huomattavasti yksityiskohtaisempaa ja varmempaa informaatiota.

Tutkittu kalkkiuuni oli saanut pyöreän ulkoasunsa, kun rinteeseen kaivetun pohjakaavaltaan u:n muotoisen kuopan reunan ympärille oli rakennettu kylmämuurauksella harmaa- ja kalkkikivestä noin 2 metriä leveä muuri. Koska muuri oli yläosastaan sortunut, sen korkeutta ei voitu enää määrittää.

Kalkkiuunin rinteen puoleisilla kolmella sivulla havaittiin täytemaan päälle perustetun muurin lisäksi ainoastaan uunikuopan pohjan laidalle asetettuja isoja harmaakiviä. Etelässä olleen uunikuopan avoimen osan kohdalta löydettiin sen sijaan huomattavasti enemmän rakenteita.

Kalkkiuunin eteläpuoleisen muurin päällä oli tulipesän suuaukon holvatusta yläosasta sortuneita kiviä. Etelämuurin sisäisivulla oli mahdollisesti ollut tiiliseinä ja ulkoreunalla täytEMAAVALLI. Muurin sisäreunan pohjalla oli tiilimurskansekaista hiekkaa. Muu osa muurista oli perustettu savipatjan päälle kootulle maasta, tiilestä ja harmaakivistä koostuvalle kerrokselle. Saven yläosassa oli laakakivistä ja tiilistä koostuva taso. Tältä paikalta löytyi punasavikeramiikan pala.

Kalkkiuunin käyttöhistoriasta saatiin vähän varmaa tietoa. Uunikuopan pohjaa ympäröinyt harmaakivirakenne oli kuitenkin stratigrafian perusteella joko samanaikainen tai vanhempi kuin yläreunan muuri. On siis mahdollista, että kalkkiuunia olisi käytetty useita kertoja.

Tutkittu kalkkiuuni oli ns. maauni. Uuni ajoittuu tyyppinsä ja historiallisten lähteiden perusteella 1700-luvun alun ja 1800-luvun ensimmäisten

vuosikymmenten väliseen aikaan. Uuni saattaa liittyä joko Suomenlinnan rakentamiseen tai Helsingin vuoden 1808 palon jälkeiseen uudelleenrakentamiseen.

HELSINGISSÄ 30.1.2003

V.-P. SUHONEN

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston kirjasto

Kalmbergin kartasto 1855, 1:100 000.

Kansallisarkisto/Maanmittaushallituksen kartat

Brotherus, Samuel 1708: Geometrisk carta och afritning uppå Heikbacka by i Bargo herad sibbo sn Helssing kyrkciopiäll afmätt ahr 1708. MH B11b 7/1.

Museovirasto/rakennushistorian osasto

Niukkanen, Marianna 2000: Vuosaari, Porvarinlahden kalkkiuunit- ja louhokset. Vuosaaren satamahankkeeseen liittyvä katselmus. Muistio.

Peltonen, Karim 1996: Kun piru itse hyppäsi piisistä, Vimpelin seudun kansanomaisen kalkinpolton jäänteiden inventointi. Tutkimusraportti.

Peltonen, Karim 1996: Kalkkia Itä-Helsingistä. Kertomus Vuosaaren alueen kalkkilouhoksista ja uuneista.

Painetut lähteet

Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. Toimittajat Timo Alanen ja Saulo Kepsu. Suomen kirjallisuuden seuran toimituksia 505. Tampere 1989.

Rudenschöld, Ulrik. Kertomus taloudellisista ym. oloista Suomessa 1738-1741. Todistuskappaleita Suomen historiaan VI. Helsinki 1892.

Kirjallisuus

Ericsson, Ernst 1939: Det fasta försvaret i Finland. Kungl. fortifikationens historia IV, 10. Stockholm.

Eskola, P, Hackman, V, Laitakari, A. & Wilkman, W.W. 1919: Suomen kalkkikivi. Suomen geologinen toimisto, geoteknisiä tiedonantoja 21.

Holmberg, H. J. 1858: Materialier till Finlands Geognosi. Bidrag till natur Finlands naturkänedom, etnografi och statistik. IV.

Kerkkonen, Gunvor 1963: Helsing, medeltid. Borgå

Kuisma, Markku 1990: Helsingin pitäjän historia II, vanhan Helsingin synnystä isoonvihaan 1550-1713. Jyväskylä.

Kuisma, Markku 1991: Helsingin pitäjän historia III, isostavihasta maalaiskunnan syntyyn 1713-1865. Jyväskylä.

Kuokkanen, Rauno 1981: Suomen tiiliteollisuuden historia. 1 osa, tiilen lyönti ja käyttö ristiretkiajalta 1850-luvulle.

PK = Pargas Kalkbergs Aktiebolag 1898-1948. Pargas 1951.

Saltikoff B, Laitakari I, Kinnunen K.A ja Oivanen P. 1994: Helsingin seudun vanhat kaivokset ja louhokset. Geologian tutkimuskeskus, opas 35. Espoo.

Talve, Ilmari 1965: Suomen kansanomaisesta kalkinpoltosta. Sananjalka 7.

